

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

LIBRARY

AUG 15 1951

UNIVERSITY OF CALIFORNIA

Nas

jezik

НАШ ЈЕЗИК

nov. ser.

НОВА СЕРИЈА

КЊ. II св. 3-4

БЕОГРАД
1950

ИЗ ЖИВОТА РЕЧИ

МОЗОЉ, МОСУР, МРСОЉ и сл.

Постоји у нашем језику једна врло интересантна група речи — врло поучна и са гледишта семантичког развитка и са гледишта укрштања облика. Мислим овде на једну групу речи доста разноврсних, али које су све везане својим значењем и почетним сугласником *м*-. То су: *мозољ*, *мосољ*, *мосур*, *мозур*, *мрсољ*, *мрасољ*, *мразор* и сл.

Неке варијанте њихове врло су распрострањене по нашим говорима. Њихова су значења међу собом изукрштана; њихови се облици међу собом јако преплећу. Питамо се: у каквој оне стварној вези стоје, и да ли стоје уопште? Јер, као што ћемо видети, лако је показати да се у њима крију врло разноврсне етимологије.

Овде ћу прво изнети свој јужнословенски материјал, да се виде и њихова значења и њихова распрострањеност, а тако исто, и да наведем потврду за све обличке варијанте.

І тип *МОЗОЉ*

1) *мозољ*, *мозол*, *мозој*

а) *mozolj* (pustula, ulcus; у словеначком језику, Miklosich, SEW), *mozoj* (Schwiele; у словеначком језику, *ibid.*), *mozoļ*, *mozol* (ulcus, callus, pustula; код Белостенца: ulcus, suppuratio, suppuratum, purulentia, abscessus, anthrax, fistula putris; код Јамбрешиа: ulcus; код Волтиција: bruffolo, Hitzblätterchen; код Стулића: pustula, verruca [брадавица] — све у RJA), *mozoj* (ulcus, callus, pustula; Корчула, RJA; са $l' > j$), *mozöļ* (die Schwiele; Прчањ, Озринићи, Rešetar, Der štok. Dial., 252),

мѡзѡль, (жуљ, плик; Елезовић, Речн. кос. - мет. дијал.), *мѡзѡль* (плик с водом; Вучитрн и околина, Елезовић, грађа САН), *мозољ* (*vibex*; у старословенском, Miklosich, о. с.), *мозолче* (чирић; Кичево, Т. Димитријевић, грађа САН), *мозѡль*, *мозѡлець*, *мозѡлка* (чир и сл.; Младеновѡ, Етимологически и правописенѡ речникѡ на бѡлгарскиа книжовенѡ езикѡ).

б) *мозољ* (слине; Шумадија, Т. Димитријевић, грађа САН).

2) *мозуљ*

тозуѡца (бубуљица; Оток у Славонији, RJA), *тозуѡца* (чир; Врчевић, RJA), рl. *тозуѡи* (жуљеви; С. М. Љубиѡа, RJA), *мозуљице* (маснице од удара; Змај, грађа САН), *мѡзуљ* (жуљ; Пиротски округ, С. Пејић, грађа САН), *мозуљка*, *мозуљкава*, *мѡзул'ка* („на лицу или другде“, Белић, Гал. дијал., 109—110), *мозуљка* (= алб. ‘нишан’; Галичник, Ђ. Пуљевски, Речн. ѡд три јев.², 139).

3) *музол*

тизѡлас (чир; Врбник на Крку, RJA).

За **музол* RJA вели да нема потврде.

4) *музул*

тизулѡић (чир; Врбник на Крку, RJA).

5) *мозел*

тозелј (*cicatrix*; у словеначком језику, Miklosich, о. с.).

II тип МОСОЉ

1) *мосољ*

мосољ, *мосољци* (густе слине у носу; Лесковац, RJA).

2) *мусуљ*

Мусуљ (брдо у Србији; М. Ђ. Милићевић, Краљевина Србија, 272) — ако иде овамо.

III тип МОСУР

1) *мосур*

а) *мѡсѡр* (нос у пуре, туке; Суња у Хрватској, RJA), *мѡсѡр* (у ѡурана рошчић на челу; Банија, М. Грчић, грађа САН), *мѡсѡр* (нос преко кљуна у ѡурана; Банија, Ј. Воркапић, грађа САН), *мѡсѡр* (израштај више кљуна у ѡурана; Драга-

чево, Р. Ковачевић, грађа САН), *мџсур* (ћурану брадавица више носа; Лепеница, М. Ризнић, грађа САН), *мџсѓр* (ћуранова креста; Д. Лепеница, М. Вукићевић, грађа САН), *мосур* (креста; Крушевачка Жупа, М. Поповић, грађа САН), *мџсур* (кожа која виси ћурану преко кљуна; дуг нос; Елезовић, Речн. кос.-мет. дијал.).

б) *мџсѓр* (кукурузни клип; Херцег Нови, Вуков Рј.), *mosur* (клип; код Стулића, РЈА), *мосѓрић* (в. мосур, Вуков Рј.), *мосѓрина* (овршина [кукурузна реса]; Бока, Вуков Рј.).

в) *Mosurke* (топоним око Тузле; РЈА).

г) *mosur* (бундева; код Белостенца, РЈА).

д) *mosur* (цев; код Вранчића, Белостенца, РЈА), *mosur* (пређа на цев; Лика; код Ветранића, РЈА), *mosur* (калем; Хрватска, РЈА), *mosurati* (мотати на мосур; по Ј. С. Рељковићу, РЈА), *мџсѓр* (велика цијев дрвена што жене на њу мотају пређу, сф. калем; Вуков Рј.), *мосур* *качињен од дрвета служи за мошање ѓређе* (Врћеновица, Т. Цветковић, грађа САН).

ђ) *mosur* (леденица; код Белостенца, Стулића, Ветранића, Н. Марчија, РЈА), *mosur* (бале; код Делабеле, Белостенца, Стулића, РЈА), *мосѓрина* (слина; у Лици; код Стулића, Делабеле, РЈА), *мосѓран* (у Стону: балаво мушко дете; код Стулића као придев, РЈА), *mosurav*, *-ac*, *-ica*, *-čić* (балав итд.; код Стулића, РЈА), *mosuriti* (цурити, испадати; код Стулића, РЈА), *mosur* (сузе од свеће; код Стулића, РЈА), *мџсѓр* (леденица; бале; Лика, РЈА), *мџсѓр* (ледени капавац; горња Далмација, С. Симић, грађа САН), *мосур од леда* (Далмација, Херцеговина, Ђ. Николајевић, грађа САН), *mosur* (леденица; Стон, РЈА), *мџсѓр* (сталактит; слина; Дубровник, Rešetar, о. с. 252), *мосѓр* (сталактит; слина; Прчањ, Rešetar, о. с. 252), *мџсѓр* (леденица о стрехи; Херцеговина, Л. Грђић-Бјелокосић, грађа САН), *мџсѓр* (ледени капавац; Ресава, Ђ. Мелентијевић, грађа САН), *мосур* (слина; Круш. Жупа, М. Поповић, грађа САН), *мџсѓр* (сталактит; бале из носа; Елезовић, Речн. кос.-мет. дијал.), *мџсѓр* (слинац; средњи Тимок, М. Станојевић, грађа САН).

з) *e) Mosurović* (србијанско презиме; РЈА) — ако иде овамо.

2) *масур*

масуръ, масуреџ, масурче (голѣма цевъ за насукване прежда, калемъ, цевъ на пушка, Младенов, о. с.).

IV тип *МОЗОР*1) *мозор*

tozor (сталактит: „tozori od klaka“; само код С. М. Љубише; RJA).

2) *мозур*

мозурџа (мала бубуљица, оспица; Црна Гора, А. Јовићевић, грађа САН).

3) *музур*

Muzur (босанско презиме; RJA) — ако иде овамо.

V тип *МРСОЉ*1) *мрсољ, мрсол*

а) *mršöl* (биљка ђурчија креста, *polygonum orientale*; Округ нишки, RJA), *мрџсољ* (нека биљка; у бугарском језику, RJA).

б) *mrsoļ* (бале, слине; код Стулића, RJA), *мрсбљ* (слине из носа; Елезовић, Речн. кос.-мет. дијал.), *мрсбљ* (слина; Врање, Влајинац, грађа САН), *мрсол* = слина, *измрсољи, измрсолује* = обалави (Момина Клисура, Д. Симоновић, грађа САН), *мрсол* (слина; Срет. Жупа, М. Симић, грађа САН), *марсољ* (тј. *mrš-*; слине; Ђевђелија, Тановић, Срп. етн. зб. XI, регистар), *мрџсољ, мрџсолеџ, мрџсолче, мрсолџв* (слина итд.; Младенов, о. с., s. v. мрџсенџ).

в) *Мрсаљ* (село у Србији; RJA) — ако иде овамо.

2) *мрсуљ, мрсул*

а) *мрџсуљ* (нека биљка; у бугарском језику, RJA).

б) *мрсол* (слина; Скопска Црна Гора, грађа САН), *мрсул* (слина; Галичник, Р. Огњановић, грађа САН), *мрсул* (слина; Дебар—Врање, М. Вељић, грађа САН), *мрџсуљ, мрџсулка, мрџсуляв* (слина итд.; Младенов, о. с., s. v. мрџсенџ).

VI тип *МРАСОЉ*

мрџсољка („као бубуљица“; Тимок, Д. Пантелић, грађа САН).

VII тип МРАЗУЉ

мразуљци (леденице; Младенов, о. с., s. v. мразъ).

VIII тип МРАЗОР

мразорци (леденице; Младенов, о. с., s. v. мразъ).

IX типови са елементом *п* у средини

1) *манзур*

манзур (леденица на стрехи и брковима; Срет. Жупа, М. Симић, грађа САН).

2) *мранзуљ*

мранзуљ (ледени сталактит; Белић, Галички дијал., 110),
(?) *мранцуљ* (сига; Кичево, Т. Димитријевић, грађа САН).

То су типови које сам ја нашао; а могуће је да има и других варијаната.

Сад да сведемо облике и значења.

Тип *мозољ*. Значење је ‘жуљ’, ‘плик’, ‘ожиљак’, ‘брадавица’. Имамо само један пример са значењем ‘слина’.

Тип *мосољ*. Показује два значења: а) ‘предмет настао као резултат цурења’, б) (?) ‘уздигнуће’ (име брда).

Тип *мосур*. Као што излази из примера, има опет углавном два значења: а) ‘дугуљаст предмет’, ‘дугуљаст израштај’ (калем, клип, креста), б) ‘резултат цурења’ (сталактит, слина).

Тип *мозор*. Опет два значења: а) ‘резултат цурења’ (сталактит), б) ‘бубуљица’.

Тип *мрсољ*: а) ‘резултат цурења’, б) ‘израштај’ (креста).

Тип *мрасољ*. Има једно значење: ‘бубуљица’.

Тип *мразуљ*: ‘сталактит’.

Тип *мразор*: ‘сталактит’.

Типови *са назалом*: ‘сталактит’.

Кад се, дакле, посматра наведени материјал као целина, може се рећи да у нашем језику (и неким суседним јужно-слов. језицима) постоји врло распрострањена семантичка група са сугласничком карактеристиком *т* + фрикативни

дентал + ликвида и са значењем 'дугуласт предмет', 'израштај', 'резултат цурења'.

Питање је сада: јесу ли се сва данашња — несумњиво сродна — значења развила из једног основног значења? И даље: јесу ли сви наведени облици и њихова значења и у генетичкој вези — или овде имамо посла само са паралелизмом, са речима различитим по пореклу, а сличним једино формално и по значењу? И најзад — ако ове речи нису по пореклу сродне, да ли ипак међу њима постоји и каква стварна веза, или је у питању само паралелизам?

Проблем наше *m*-групе и јесте баш у томе: што пред собом имамо не само речи различитог порекла него и различитог првобитног значења.

Да видимо, зато, како стоје ове речи, ови типови, сваки понаособ, посматрани из историске перспективе.

Прегледаћемо их редом, један по један, уколико је то могуће.

Најпре *мозољ* (мозуљ). Он је са гледишта упоредне словенске граматике јасан: он је општесловенски. Наводим материјал Миклошичев (*Slavisches etymologisches Wörterbuch*), Брикнеров (*Słownik etymologiczny języka polskiego*) и Младеновљев (поменути речник): ст.сл. *мозољ* 'vibex', словеначки *mozolj* 'pustula', 'ulcus', *mozoj* 'schwiele', *mozelj* 'cicatrix', чеш. *mozol* 'Plackerei', пољ. *mozół* 'Plackerei', *mozół* 'id.', *mozolić*, *mozolisty* 'nagnioty (i na ręce)', 'blizny', 'wzrody', *modzel* 'Schwiele', горњолуж. *mozl*, украј. *mozól* '-ota 'schwere Arbeit', белорус. *mozolić*, рус. *мозољ*, дијал. *мозољ*, буг. *мозољ*, *мозолец*, *мозољка* 'жуљ'. Са индоевропског гледишта — он није сасвим јасан; RJA за њега вели да је постања тамног, да му етимологију не налази. Миклошич (о. с., s. v.) доводи га у везу са литавским *mazgas* 'nodus', са немачким *Masel* 'Narbe' [бразготина]. Брикнер га (о. с., s. v.) исто тако везује са лит. *mazgas* 'supel' [бора], 'pączek na drzewie', али и са старонем. *masca* \gg *Masche*. Траутман (*Baltisch-slavisches Wörterbuch*) узима опет уз лит. *māzgas* 'Knoten', 'zugezogene Schlinge', 'Knöpfe am Baum' и уз *mezgu* 'stricken', 'Knoten schürzen' старовисоконем. *masca*, старонорд. *mōskvi* 'Masche'. За Миклошичем иде

Младенов (о. с., s. v.), па словенску реч пореди и он са лит. *māzgas* ‘вжзелъ’, са грч. μάλωψ ‘*мозољ*’, ‘нарастѣкъ’, средњонем. *masele* ‘пришкка’, ‘отокъ’, нем. *Maser* = жилка на дрво; али каже да слов. облик није јасан. Ја бих рекао да пред собом имамо индоевропско **m-* (*g*) - ‘израштај’, ‘чвор’, ‘ожиљак’. Била, уосталом, индоевропска перспектива јасна или не, — словенска је јасна: као што се из наведених примера види, *mozol’* је општесловенска реч и још у општесловенско време имала је значење ‘чир’, ‘оток’, ‘бравготина’ и сл.

Други тип који је јасан — јесте *мосур* (масур, мосор). Густав Мајер (Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache, s. v. *masúr*) изводи за Миклошичем српскохрв. *mosur*, рум. *mosor*, новогру. *масоур*, алб. *masúr* од турског *masur* ‘Роһ’, ‘Weberspule’; RJA за изворну турску реч даје значење ‘цев’, ‘калем’, ‘камиш’, ‘чибук’ (грч. *масоур* ‘цев’, ‘калем’). Младенов за бугарско *масурѣ* (о. с., s. v.) даје значење ‘голѣма цевъ за насукване прежда’, ‘калмукањ’; ‘цевъ на пушка’. Из свега излази да је изворно значење овога типа уже него у нашем језику, да је оно само ‘цев’, ‘дугуљаст предмет’, па да се тек секундарно код нас проширило и у остала значења.

Трећи тип који долази на ред, *мрсољ* (мрсуљ), — изгледа такође јасан. Истина, код Миклошича га не налазимо, а RJA не зна његову етимологију и бележи га, осим српскохрватског језика, још само у бугарском. Међутим Младенов (о. с., s. v. v. мърсенъ, мръсенъ, мърхавица) тачно доводи буг *мърсуљ* ‘слина’, *мрси*, *мрси*, ‘рѣми’ [цури из носа], *мрхавица* ‘хрема’ [кијавица] у везу са рус. *мороситъ* [‘fein regnen’] *мдросъ* ‘дробенъ дѣждъ’, *мореха*, *морозіа*, чеш. *mrholiti* ‘падамъ като мѣгла’, *mrhůlka* ‘дробенъ дѣждъ’, словеначким *mršeti* [о снегу] и налази у њему **mr-* које иде у индоевропско **mere-gh-*: лит. *mergūt* ‘вали дребно’, *merga*, *maŕga* ‘ситенъ дѣждъ’, грч. βροχή ‘дѣждъ’. Исп. и код Миклошича (о. с., s. v. *morsŭ*) поред рус. *мороситъ* ‘fein regnen’ још и рус. *морохъ* ‘feiner Regen’, *морозіа*, *морошка*

‘Sumpf’: лит. *mirkti* ‘nass werden’, *merkti* ‘nass machen’¹⁾. Младенов ову словенску групу даље пореди са буг. *мъркамъ*, *мърля*²⁾. Према томе би се код овог типа крило основно значење ‘квасити’ (преко ‘брљати’).

Четврти тип, *мосољ*, такође је лако објаснити. Он би претстављао, измењену у погледу вокализма под утицајем других типова, — контаминацију типа *mysol’* са речју *mysa* (исп. срп. *муса*, *муса* ‘сок из дрвета’, Вуков Рј., *мусав* ‘балав’, буг. *мусага* ‘цвѣтјастало на сирене, туршия и под.’³⁾). Као што показује руско (вулгарно) *муслить* ‘смачивать слюной’ (Ушаков, Толковый словарь русского языка, s. v.), *мусоблитель* ‘то же, что муслить’, *мусобленный* прид. од м. (*ibid.*, s. v. v.), овај тип је, вероватно, још општесловенски. Што се тиче рускога *мосољ -сла* ‘большая кость, преимущ. бедренная’ (*ibid.*, s. v.), не изгледа да би се са овим могло довести у везу.

Код типа *мрасољ* је јасно да ту имамо калемљење речи *мраса* на један од наших типова; а код типова *мразуљ* или *мразор* — такво исто мешање са речју *мраз* (мразуљ, мразор — сталактит).

За типове *мозор* (мозур? музур) и оне са назалним елементом — ја општесловенске или уопште јасне етимологије не налазим; њихово објашњење ваља тражити у укрштању оних типова који су нам јасни.

Као што се види, дакле, имамо посла са бар пет основних речи, и њихова значења се у својој полазној тачки међу собом знатно разликују. Неколике од тих речи су старе; једна је позајмица, али опет стара: јавља се доста рано: *мосур* постоји код наших приморских лексикографа — и на великом пространству (на запад све до Лике и Хрватског Загорја).

1) Словенске облике према индоевропским тако исто тумачи Р. Траутман (*Balt.-sl. Wb.*, s. *mergā-*), али не зна за *mysol’*. Оно што о томе говори Брикнер (*Sł. etym. jęz. pol.*, s. v. *murgać*) — биће погрешно.

2) Исп. и код А. В а л д е в (*Lateinisches etymologisches Wörterbuch*, s. v. *mergae*) индоевр. **merǵ-* „abstreichen“ „wischen“, **melǵ-* „mulgeo“, код Траутмана (*Balt.-sl. Wb.*, s. *mara-*) рус. *марать* „schmierен“, „sudeln“. *марушка* „Fleck“, „Mal“, г. - луж. *mórać*, *marać* „streichen“, „schmierен“.

3) У вези је са лат. *musus* итд.

Додирних тачака за мешање ових речи — сигурно је било.

Например, тип *mozol'ь* 'израштај', 'чвор' могао се додирнути са типом *masur* на тај начин што је 'израштај' могао бити 'дугуљаст израштај' (исп. код Младенова, о. с., s. v. мазија: буг. *мазија* 'шишарка на дрво кипарисъ' од грчког *μαζός* 'пшпка на грждь', *μαστός* 'нѣшо кржгло, издигнато'; или слов. *mozol'ь* 'израштај', 'чир' са лит. *māzgas* 'бора', 'чвор', 'рацзек па drzewie'). Са своје стране, тип *masur*, значећи 'дугуљаст предмет', могао је почети значити и 'дугуљаст израштај' (исп. *mōcūr* 'кукурузни клип').

Даље, између типова *mьrsol'ь* и *musol'ь*, са једне стране, и типа *masur*, са друге, такође је постојала додирна тачка: *mьrsol'ь*, *musol'ь*, као 'резултат цурења', могао је бити 'дугуљаст предмет као резултат цурења' (сталактит).

Или: тип *mozol'ь*, додирујући се по значењу са *мрска* 'бора', — могао је дати ново *мрсољ* у значењу 'израштај', што опет налазимо.

И уопште, теориски се створила многострука могућност за сва даља укрштања облика: тако је контаминацијом — за коју се више не може рећи где јој је полазна тачка — створено *мозор*; тако је поред *мразор* и *мранзуљ* образовано и *маңзур*.

Као што се види, међу облицима су везе данас врло изукрштане; а међу значењима тако исто. *Мозољ* је добило значење 'слина', које раније није имало; *мосур* је добило значења 'креста', 'сталактит', 'слина', опет која раније није имало; *мрсољ* је добило значење 'креста', а раније га није имало. Али се ипак не може рећи да сваки од ових типова има и заиста сва значења која се овде теориски могу претпоставити: *мозољ*, например, сасвим ретко значи 'слина', а никако не значи — иако би могло значити — 'цев', 'калем'; *мосур*, тако исто, није добило значење 'чир', 'бубуљица' — иако би га могло добити, иако га нови облик *мозур* има. И томе слично.

Шта то значи? То значи да ни семантичка могућност ни гласовно сазвучје није било довољно да целу ову групу потпуно изједначи, иако јој је дало изванредан општи правац развоја. Мени се чини да је овај правац јако консолидован

једним сасвим спољашњим моментом: семантичким развитком једне друге словенске групе. Мислим ту на групу *sop-* (*sopol'* — *sopiti* итд.) у словенским језицима.

Да би одмах биле јасне све нијансе, навешћу доста материјала из разних словенских језика*):

1) пољ. *sapać*, *sapić* (Mi, Br.) 'пиштати'; срп. *Сопош* — име многих извора (Вуков Pj.), у Далмацији *сѡрѡт* (RJA) 'слап', словеначки *sopot* (Mi), ст.сл. **сополъ** **соплъ** (Мл) 'водопад', 'слап', пољ. *sopl* (Br) 'извор', г. луж. *sapać* (Mi) 'вртати'.

2) Срп. *саѡа* (Mi), словенач. *sap*, *sapa* (Mi) 'дах', чеш. *sopiti* (Mi) 'дисати'; срп. *соѡиши*, словенач. *sopsti*, *sopēti*, *sopēhati*, *sopihati*, *sapiti* (Mi), чеш. *supati* (Mi), *sopiti* (Br), рус. *сопѣть* (Mi) 'дахтати', пољ. *sap* (Mi), чеш. *sorouch* (Br) 'дахтање'; срп. *саѡа* (Br) 'пара'; пољ. *sary* (у *kopi*), *sarka* (у *człowieka*) (Br) 'запаљење плућа', *sarka* (Mi) 'кијавица'; чеш. *sorouch* (Br) 'димњак'; буг. *соѡѡль* (Мл), рус. *соплѡ* (Мл) 'труба на меху'; срп. *соѡиле*; пољ. *sopiet* (Br), рус. *сопель* (Mi), украј. *сопилка* (Mi) 'свирала', 'пиштаљка'; ст.сл. **сопѣль**, **соплъ** (Mi) 'труба', **сопатн**, **сопстн** (Mi) 'дувати у трубу'; ст.сл. **сопоуѡъ** (Mi) 'siphon', **сопоѡъ** (Мл) 'канал', буг. *сопоѡъ* (Мл) 'дрвена цев за воду', *соѡъ*, *сопка* (Мл) 'цев на ѡесми'.

3) Срп. *соѡѡљ*; ст.сл. **сополъ** (Mi), буг. *сопѡљ* (Мл), *сѡрол* (Mi), чеш. *sopel* (Мл), пољ. *sopel* (Мл), белорус. *сопел* (Мл), рус. *сопля* (Мл), украј. *сопляк* *сомпель*, *цѡмпель* (Mi) 'слина'; пољ. *sopel* (Br) 'леденица'; пољ. *sopel* (Mi) 'сталактит'.

Исп. још: чеш. *sápati* (*se*) 'избрецивати се на кога' (Br), ст.сл. **сопашька** (?) 'рилица', 'сурла' (Mi), рус. дијал. *сопѡи* 'ждерати' (Mi).

Брикнер прибраја овамо и пољ. *sierać* 'вући', 'кидати', украј. *šipaty* 'id.', лужич. *seraś* 'о ударању пулса' (Sl. etym. j. p., s. v. *sierać*).

*) Miklosich, Sl. et. Wb. обележавам са Mi, Brückner, Słownik etymologiczny języka polskiego са Br, Младенов, Етимологически и правописен речник на българския книжовен език — са Мл.

Изгледа да су се у овој групи опет измешале две старе речи. Брикнер словенско *sop-/sep-/sap-* цело изводи од корена који налазимо у санскр. *śat-da* ‘глас’, ‘шум’, лит. *szapas* ‘дебло’, преко значења ‘пиштаљка’. Код Миклошича се поред словенског *sopsti* ‘дувати’ итд. — само наводи литавско *sapėlka, šapas* ‘сламка’. Траутман (Balt.-sl. Wb., s. šapō-), за Мејеом, слов. *sopo* — *so(p)-ti* везује са санскр. *śabda-* ‘глас’, ‘звук’, ‘шум’. Основно значење би, дакле, било или целој групи или делу њеном — ‘пиштати’ и сл.

Младенов ову групу, међутим, тумачи сасвим друкчије: он полази од индоевр. **s(ū)op-/s(ū)ep-/sup-*, које налазимо у санскр. *śāpas* ‘чорба’, ст. нем. *sāf* ‘ид.’, лит. *sulà* ‘сок од дрвета’, алб. *ši* ‘киша’ — и мисли да је у питању исти елеменат који налазимо и у слов. *supati*. А тип *sopotь* ‘цев’, ‘труба’ изводи опет одатле. По њему би, дакле, требало поћи од значења ‘цурити’, ‘течност’.

Мени се чини да је врло тешко примити ово друго тумачење; а доста тешко и оно прво. Биће да је Миклошич био у праву кад је *sopol'ь* ‘слина’ одвојио од *sopiti* ‘дувати’ итд.: ово су по пореклу две различите речи.

Али без обзира на то јесу ли оне различите по пореклу или не — још у језику словенске заједнице оне су биле чврсто везане у једну семантичку групу; зато су и могле на нашу *m-* групу, са којом су имале додирних тачака, да утичу у правцу свођења на једну линију.

Има једна грчка позајмица која је тако исто под утицајем типа *sopol'ь* — *sopiti* проширила код нас своје основно значење. То је σίφων > *цифун*, *цифунь*, *цифун*. И у старогрчком и у новогрчком језику она има само значење ‘Röhre’, ‘Spritze’, ‘Wasserhose’, — а код нас поред *цифун* ‘узан округло отвор на бадњу код млина’ (Галичник, Р. Огњановић, грађа САН) — налазимо и *цифунка* ‘сига’, *цифкол* ‘слине’ (Видин, Т. Димитријевић, грађа САН).

Сад се поставља питање: зашто изгледа да је наша *m-* група доведена на своју данашњу линију поглавито под утицајем типа *sopol'ь*?

Због значења. Тип *sopol'ь* има значење, поред осталог: а) ‘цев’, б) ‘слина’; зато је и *мосур* тако широко развио

ова своја два значења, зато ~~о~~ у знатној мери поклопио са типом *мрсољ*. Што *мрсољ* није добио и ово друго значење, 'цев', узрок ће бити у томе што се он уопште ређе употребљава (в. горње примере) и уступа пред типом *мосур*. Тип *sopol'ь*, напротив, нема значења 'чир', 'чвор' — и зато се на тип *мозољ* и није пренело значење 'цев', као што се ни на *мосур* није пренело значење 'чир' — ма да је у мањој мери и тога могло бити. Уопште, за целу нашу *m*-групу се може рећи да се развила у зависности од групе *sopol'ь* — *sopiti*. Тиме се баш и објашњава што и поред принципске једнакости у значењу свих типова — неки лакше, а неки теже добијају ново значење. Развитак значења код речи σίφων ишао би у прилог оваквом тумачењу.

Да сведемо. Из наше анализе излази да су се на јужно-словенском терену, на широком пространству, среле овде многе различите речи разноврсног порекла. Гласовна и семантичка сличност довеле су их у везу; али прави потстицај за мешање и сливање у једну, данас чврсто везану, групу — потекао је са стране, од једне сасвим друге речи, од старог словенског *sopol'ь* — *sopiti*. Поред тога, било је у овом сложеном развитуку и споредних момената (исп. улажење речи *мраз*, *мрска*, *муса*, *мраса* — у исту сферу). Резултат је тога целог процеса: да данас сваки од наших *m*-типова има, или бар теориски може имати, најмање два значења: а) 'израштај', 'дугуљаст предмет', б) 'сталактит', 'леденица', 'слина'.

Као што се види, дакле, имамо овде и семантичких покрета (исп. *мрсољ*, 'израштај'; *мозољ* 'слина', *мосур* 'сталактит', 'креста') и гласовних типова (*мозор*, *манзур*, *манзуљ*) који нису првобитни, нису стари, него су баш плод овог вишеструког широког додира основних типова: без тога се они не би ни јавили. Зато бисмо — на основу свега тога — овде могли говорити о „етимолошком срастању“ првобитно различитих речи у јединствену групу, коју данас више не можемо без насиља разбити.

Да би, међутим, наше излагање било потпуније, изнећемо и још неколико облика који семантички иду овамо, а настали су у вези са целокупним изнетим развитуком.

Поред типа *мосур* јавио се и тип *сомур* ‘слина’ (Сврљишки Тимок, М. Станојевић, Срп. дијал. зб. III, 190), који није проста метатеза, него сигурно резултат укрштања првога типа са *соџуљ* ‘слина’ (на истом месту, из Сврљ. Тимока).

Опет у вези са свим изнетим: *чдџур*, *чеџур* ‘trunculus’ (Вуков Рј.)¹⁾ појавило се и као *чоџур* ‘водопад’ (Сретечка Жупа, М. Симић, грађа САН); вокализам би се објашњавао лако према *мосур*, према *соџуљ* и сл. Даље, овамо иде и *шоџур* ‘извор са цеви као чесма’ (Заглавак и Књажевац, Ж. Стефановић, грађа САН), *шоџор* ‘цев’, ‘славина’ (око Тупижнице, П. Милошаковић, грађа САН). Сугласник *ш* место *ч* дошао би од неке оријенталске речи (исп. у албанском *shap* ‘allume di gossa’, Cordignano, Diz. alb.-ital. e ital.-alb., Milano 1934, s. v.; по овоме речнику реч је дошла из турског).

Овим се мој материјал исцрпљује. То, као што сам већ рекао, не значи да у оваквом обиљу типова сродног значења — не можемо очекивати и других варијаната; само их ја засад не налазим.

Поред онога што овај изнесени материјал даје за развитак помињаних речи и за географију њиховог простирања — он је и принципски врло интересантан. И то због тога што показује како у груписању семантички сродне лексике реални моменат, стварно значење речи, може да буде много значајнији од историског момента, од принципа основног етимолошког значења.

И. Појовић

¹⁾ Исп. *чай*, *чайорак* итд.; (два) *чдџура* ‘чворуге’, ‘пања’ (Милетић, Црн. говор, СДЗб IX, 586). РЈА мисли да су у питању слов. речи.